

RESPUBLIKAMIZDA XUSUSIY TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARISHNING NAZARIY JIHLTLARI

Ubaydullaeva Nargiza Ulug'bekovna

O'zbekikton Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tinglovichisi

Annotatsiya: *ushbu maqola O'zbekistonda xususiy ta'limni rivojlantirish va boshqarishning nazariy jihatlari o'rganadi, uning evolyutsiyasi, ahamiyati va milliy ta'lim manzarasiga ta'sirini o'rganadi. Mavjud asoslar, siyosat va amaliyotlarni tahlil qilish orqali tadqiqot davlatimizdagi xususiy ta'lim muassasalari duch keladigan muammolar va imkoniyatlarni ta'kidlaydi. Xususiy ta'limning ta'lim sifatini oshirish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va talabalarning turli ehtiyojlarini qondirishdagi roli haqida so'z yuritiladi. Bundan tashqari, maqola O'zbekistonda barqaror o'sishga yordam beradigan va xususiy ta'limning umumiy samaradorligini oshirishga yordam beradigan strategik boshqaruv yondashuvlarini taklif qiladi.*

Kalit so'zlar: *xususiy ta'lim, O'zbekiston, ta'limni boshqarish, ta'lim siyosati, rivojlanish, sifatni oshirish, strategik menejment, ta'lim innovatsiyasi.*

KIRISH

O'zbekiston ta'lim manzarasi so'nggi yillarda modernizatsiyaga intilish va ta'lim sifatini yaxshilashga intilish asosida sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Xususiy ta'lim rivojlanayotgan ta'lim ekotizimining muhim tarkibiy qismi sifatida paydo bo'ldi, o'quvchi yoshlar uchun muqobil yo'llarni taklif qiladi va davlat muassasalari tomonidan to'liq qondirilmasligi mumkin bo'lgan o'ziga xos ta'lim ehtiyojlarini qondiradi. Ushbu maqola O'zbekistonda xususiy ta'limni

SJIF:5.219

rivojlantirish va boshqarishning nazariy jihatlarini o'rganish, uning o'sishini boshqaradigan siyosatlar, asoslar va strategiyalarni o'rganishga qaratilgan. Xususiylar ta'limning hozirgi holatini, jumladan, tartibga solish to'siqlari, moliyalashtirish muammolari va sifatni ta'minlash kabi muammolarni har tomonlama tahlil qilish orqali ushbu tadqiqot ta'lim innovatsiyalari va raqobatni rivojlantirishda xususiylar institutlarning muhim rolini yoritishga intiladi.

ASOSIY QISM

XX asrning birinchi yigirmanchi asri davri S.T. Shatsky maktablarining asl tuzilmalarini shakllantirish davri deb baholaydi. I.D. Frumin, A.N. Tubelskiy, G.K. Selevko, E.A. Yamburg maktab hayotining o'rganish bo'yicha tadqiqotlar olib bordi va uni rivojlantirishning turli yo'llarini tavsiya qildi. E.A. Aleksandrova, M.S. Bezrukovoj, G.K. Selevko, O. Solovieva, A.A.Ostapenko, A.N.Tubelskiy asarlarida maktab hayot tarzini shakllantirish muammolari, bolaning diniy va etnik qadriyatlarga asoslangan oilaviy hayoti namoyish etilgan. Ta'lim muassasalari rahbarlari maktabning turmush tarzini ta'lim muhitining, hamkorlik va hamkorlikning sifati bilan bog'liq holda rivojlantishi lozim. Maktab hayotining mazmuni va tashkil etilishi, texnologik tayyorlash va boshqarish, o'qituvchilar malakasini oshirish tizimining mazmuni maktab faoliyatini rivojlantirish shartlaridandir. Ta'lim muassasasida integratsiya jarayonlari o'quv jarayonini mazmunlanishi va tashkil etilishi uchun maktab standartlarini qabul qilish bilan ta'minlanadi. Maktab o'quvchilari birgalikdagi faoliyatining mazmunini belgilash, maktab tashkilotini birlashtirish uchun asos yaratish, maktab tuzilmasini shakllantirishning umumiy yondashuvlarini ishlab chiqish kabi ta'lim

muassasasining qiymat ustunligini aniqlash. Maktabda integratsiya jarayonlari tengsiz ta'lim orqali, avlodlararo muloqot orqali amalga oshiriladi. Ta'lim sohasidagi farqlash jarayoni ta'lim muassasalarining tipik va xilma-xilligi, mulkchilikning turli shakllarini joriy etish, turli axiyologik ustuvorliklar bilan bog'liq. Ta'lim muassasasi darajasida differentsiatsiya turli xil individual va yoshga bog'liq psixologik-fiziologik xususiyatlar va moslashuvchan maktablarni, yosh maktablarni yaratish zaruratida ifodalangan o'quvchilarning turli xil ta'lim ehtiyojlari bilan bog'liq. Bundan tashqari, maktab hayotining rivojlanishidagi yetakchi tendentsiyani amalga oshiradigan integratsiya jarayonlarining o'zaro bog'liq ko'p tuzilmaviyligini ta'kidlab o'tishimiz kerak. Maktab hayotining demokratik usuli - bu davlat siyosati va fuqarolik jamiyati shakllanishining shartidir, unda bitiruvchi ko'proq hayotga kirib, demokratiya va ma'naviy-axloqiy madaniyatni, birinchi navbatda oilada, hayotning iqtisodiy va siyosiy sohalarida o'z fikrlarini kiritadi. Maktab hayotini demokratlashtirish maktabni ijtimoiy hayotga jalb qilishni nazarda tutadi. Bu vazifa maktab boshqaruvini demokratiyalash, ta'lim muassasasining erkin boshqaruvini kengaytirish, ta'lim sohasidagi barcha a'zolarining hamkorlik shartlari, birgalikdagi harakatlar uchun indikativ asosni tashkil etish shartlari, shuningdek, o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini baholash kabi shartsharoitlarni birgalikda amalga oshirish uchun rag'batlantiruvchi shart-sharoitlarni yaratish orqali hal etiladi. Maktab faoliyatini demokratlashtirishning yana bir sharti - yangi o'quv standartlariga o'tish bo'yicha vakolatlarga asoslangan yondashuvni va ta'limni hududiyalashtirish tamoyilini, ya'ni kichik Vatan hissi shakllanishini nazarda tutuvchi o'z-o'zini tashkil etish tamoyilini amalga oshirishdir. Ushbu shartlarni klaster modelida amalga oshirish

SJIF:5.219

mumkin. Maktab hayotida zamonaviy milliy ma'naviyat va ma'naviy an'analarga asoslangan zamonaviy ma'naviy-axloqiy tarbiyani hisobga olgan holda ta'lim muassasasida demokratik tamoyillarni rivojlantirishda eng istiqbolli yondashuv hisoblanadi.

2023-yil 26-maydagi prezidentning "Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga ko'ra, 1-sentabrdan boshlab maktab direktorlari o'z o'rinbosarlarini ishga qabul qilish va bo'shatish, umumiy soat miqdori doirasida o'quv rejalariga 15% gacha o'zgartirish kiritish [huquqiga](#) ega. Shuningdek, qarorga asosan tuman va shaharlarning maktabgacha va maktab ta'limi bo'limlarining umumiy o'rta ta'lim muassasalari faoliyatini tekshirish va ta'lim sifatini baholash vakolatlari bekor qilindi, ya'ni tuman va shahar xalq ta'limi bo'limlari endi maktablarni tekshirmaydi.

O'zbekiston statistika agentligi ma'lumotiga ko'ra, 2022/2023 o'quv yili boshida O'zbekistondagi umumta'lim muassasalari soni 10 522 tani [tashkil](#) qilgan. So'nggi besh yilda umumta'lim muassasalari soni 748 taga ko'paygan. Agentlik ma'lumotiga ko'ra, 2022/23 o'quv yili boshida 194 ta nodavlat umumta'lim muassasalarida 45 927 nafar o'quvchi ta'lim olmoqda.

Xususiylar maktablar qonun bilan belgilangan litsenziya talablari va shartlariga muvofiq xizmat ko'rsatadi. Nodavlat ta'lim muassasalarini moliyalashtirish ta'sislar, kadrlar buyurtmachilari puli va moddiy vositalari hamda qonun bilan taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan ota-onalar bilan ta'lim muassasasi o'rtasidagi shartnomaga asosan amalga oshiriladi.

Davlat ta'lim muassasalari, ya'ni maktablarni moliyalashtirish O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar byudjetlari, tuman va shahar byudjetlari, kadrlar buyurtmachilarining mablag'lari, shuningdek byudjetdan tashqari mablag'lar va qonun bilan taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobiga amalga oshiriladi.

Davlat o'rta maxsus ta'lim muassasalaridagi tijorat sinflari – bu qo'shimcha darslar o'tkaziladigan sinflar. O'quvchilar asosiy darslardan so'ng teatr, musiqa yoki sport to'garaklariga qatnaydilar.

Davlat maktablarida pullik ta'lim xizmatlari yillik rejaga asosan amalga oshiriladi. Unda ta'lim xizmati turlari (qo'shimcha ta'lim yo'nalishlari), dars o'tish vaqti, o'qitish soatlari soni, har bir soat uchun to'lov miqdori ko'rsatiladi. Pullik ta'lim xizmatlarini shartnoma asosida ko'rsatish uchun birinchi navbatda shu maktabda ishlaydigan o'qituvchilar jalb qilinadi.

Xususiy maktablarda axborot olish manbalari juda keng. Ularga xorijiy tillar chuqurlashtirib o'rgatiladi. Shu bois axborot resurs markazlari o'zimizning nodir va foydali kitoblardan tashqari xorijiy kitoblar bilan boyitilgan. Sifatli bo'lgan manbalar va ko'plab sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning alohida iste'dodlarni va qiziqishlarini bimalol qondira oladi. Xususiy maktablarda sinfdan tashqari ishlarga katta e'tibor qaratilgan. Negaki, ular dars jarayonida olingan ta'limni mustahkamlash va amaliy qo'llash imkoniyatini beradi. San'at, musiqa va sport sinfdan tashqari ishlarning asosiysi hisoblanadi. O'quvchilar o'z qiziqishi va iqtidorlaridan kelib chiqib bu tarmoqlarni kerakli yo'nalishlarini, to'garaklarni tanlaydilar. Bu o'quvchilarni olayotgan bilimlarini rag'batlantirishga

SJIF:5.219

yordam beradi. San'at o'quvchilarda ko'proq qiziqish, bilimlarni o'zlashtirishga moyillikni oshiradi, musiqa ularni ilhomlatiribgina qolmay nozik didni, hotirjamlikni tarbiyalaydi, kelajakdagi turli qarama qarshiliklarni, stresslarni yengib o'tishga tayyorlardi. Sport bilan doimo hamnafas bo'lish, ularning sog'liklari garovidir. Xususiy maktablarda ovqatlanish ratsioniga ham alohida e'tibor qaratishadi. Taomlar sifatli, kaloriyaga boy va mavsumiy shaklda taqdim etiladi. Parhezga amal qilinadi. Turli kasalliklarni oldini olish maqsadida tibbiy tekshiruvlar olib boriladi, psixologlar bilan suhbatlar uyushtiriladi, bularning barchasi o'quvchilarni kelajakda sog'lom, aqlli, bilimli va raqobatbardosh qilib tarbiyalanishida katta ahamiyat kasb etadi.¹

O'zbekistonda xususiy ta'lim asosan sifatli ta'lim muqobillariga bo'lgan talab ortib borayotgani tufayli katta qiziqish uyg'otdi. Ta'limda plyuralizmni qo'llab-quvvatlovchi nazariy asoslar talabalarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun turli xil ta'lim imkoniyatlariga ega bo'lish muhimligini ta'kidlaydi. An'anaviy xalq ta'limi o'zining qattiqqo'lligi va cheklangan innovatsiyalari uchun ko'pincha tanqidlarga uchragan O'zbekistonda xususiy maktablar o'quv dasturlarini ishlab chiqish, pedagogik yondashuvlar va o'quvchilarning faolligini oshirishda moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Bu moslashuvchanlik ham davlat, ham xususiy muassasalarni o'z takliflarini yaxshilashga undaydigan raqobat muhitini yaratish uchun juda muhimdir. Asosan O'zbekistonda xususiy ta'limning rivojlanishiga bir qancha omillar, jumladan, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, davlat siyosati va ta'limga bo'lgan madaniy munosabat ta'sir ko'rsatadi.

¹ Doniyorjon o'g'li, H. D., & Muqimovna, A. R. (2024). O'ZBEKISTONDA TA'LIM QONUNCHILIGINING RIVOJLANISHI. TADQIQOTLAR. UZ, 49(4), 23-25.

Markazlashtirilgan rejalashtirilgan iqtisodiyotdan bozorga yo‘naltirilgan iqtisodiyotga o‘tish rivojlanayotgan mehnat bozorlarini egallashga qodir bo‘lgan malakali ishchi kuchi ishlab chiqara oladigan samarali ta‘lim tizimlariga talabni oshirdi. Iqtisodiy rivojlanishning nazariy asoslari shuni ko‘rsatadiki, ta‘lim orqali inson kapitaliga investitsiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va ijtimoiy-iqtisodiy o‘sishga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, xususiy ta‘lim bozor talablariga mos keladigan maxsus dasturlarni ta‘minlab, xalq ta‘limiga muhim qo‘shimcha bo‘lib xizmat qiladi.²

Biroq, O‘zbekistonda xususiy ta‘limning o‘sishi qiyinchiliklardan xoli emas. Xususiy muassasalarni tashkil etish va faoliyatini tartibga soluvchi me‘yoriy-huquqiy bazalar ko‘pincha murakkab va ba‘zida noaniqdir. Bu sifat va foydalanish imkoniyatining nomuvofiqligiga olib kelishi mumkin. Ta‘limni boshqarishning nazariy modellari xususiy ta‘limda javobgarlik va sifat kafolatini ta‘minlaydigan aniq siyosat va asoslar zarurligini ta‘kidlaydi. Bunday tuzilmalarsiz davlat va xususiy maktablar o‘rtasidagi ta‘lim natijalaridagi nomutanosiblik xavfi ta‘lim tengligining umumiy maqsadiga putur etkazishi mumkin. Bundan tashqari, moliyaviy imkoniyatlar O‘zbekistonda xususiy ta‘limni rivojlantirish yo‘lidagi muhim to‘siq bo‘lib qolmoqda. Xususiy muassasalar ko‘pincha yuqori imkoniyatlar va ta‘lim resurslarini taklif qilsa-da, bu maktablarga borish bilan bog‘liq xarajatlar ko‘p oilalar uchun katta bo‘lishi mumkin. Ta‘limda tenglik nazariyalari ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidan qat‘i nazar, barcha o‘quvchilarning

² Mirobbos, A. (2023). DAVLATNING IJTIMOIIY FUNKSIYASINI DAVLAT-XUSUSIIY SHERIKLIK ASOSIDA AMALGA OSHIRISH. NAZARIY-HUQUQIIY JIHATLAR FAN-TA‘LIM, MADANIYAT VA SOG ‘LIQNI SAQLASH SOHALARI MISOLIDA. UNIVERSAL JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 1(8), 99-121.

ta'lim olish imkoniyatlaridan teng foydalanishini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu muammoni hal qilish hukumat tomonidan kam ta'minlangan talabalar uchun xususiy ta'limni subsidiyalash yoki o'quv tuzilmalarida arzonlikni rag'batlantiradigan siyosatni amalga oshirish bo'yicha strategik tashabbuslarni o'z ichiga olishi mumkin

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekistonda xususiy ta'limni rivojlantirish va boshqarish mamlakat ta'lim taraqqiyoti uchun juda muhim bo'lgan muammolar va imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu maqolada o'rganilgan nazariy tushunchalar xususiy ta'lim muassasalarining barqaror o'sishini qo'llab-quvvatlovchi mustahkam asoslar va siyosatlarni yaratish muhimligini ta'kidlaydi. Sifatni ta'minlash, tartibga solishning aniqligi va strategik boshqaruv amaliyotiga ustuvor ahamiyat berish orqali manfaatdor tomonlar xususiy ta'limning milliy ta'lim tizimiga qo'shgan hissasini oshirishi mumkin. O'zbekiston o'zining ta'limiga bo'lgan yondashuvini rivojlantirishda davom etar ekan, xususiy muassasalar gullab-yashnashi mumkin bo'lgan muhitni ta'minlash turli ta'lim ehtiyojlarini qondirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va pirovardida, talabalar natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Ushbu tadqiqot natijalari nafaqat xususiy ta'lim bo'yicha mavjud bilimlarga yordam beradi, balki siyosatchilar, o'qituvchilar va tadqiqotchilarni hamkorlikda O'zbekistonda yanada inklyuziv va samarali ta'lim landshaftini shakllantirish uchun harakatga chaqiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Doniyorjon o'g'li, H. D., & Muqimovna, A. R. (2024). O'ZBEKISTONDA TA'LIM QONUNCHILIGINING RIVOJLANISHI. TADQIQOTLAR. UZ, 49(4), 23-25.
2. Miobbos, A. (2023). DAVLATNING IJTIMOY FUNKSIYASINI DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA AMALGA OSHIRISH. NAZARIY-HUQUQIY JIHATLAR FAN-TA'LIM, MADANIYAT VA SOG'LIQNI SAQLASH SOHALARI MISOLIDA. UNIVERSAL JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 1(8), 99-121.
3. Kaxramonjon o'g'li, A. E. (2024, April). TA'LIM TIZIMIDAGI GLOBAL MUAMMOLAR. In Ethiopian International Multidisciplinary Research Conferences (Vol. 4, No. 1, pp. 97-98).